

نگاهی تاریخی از عطاری تا داروخانه

محمد هادی عطار نژاد (عطار)

که در هر روز نبض می نمودند

(عطار)

نگهداری می شد و از این رو به داروخانه خزانة الشراب نیز می گفتند. پیچیدن نسخه احتمالاً به بعد از صفویه برمی گردد اما در دوره صفویه هر پزشکی؛ عطاری را به خدمت می گرفت و نسخه ها را به آن عطاری می فرستاد تا داروهای ترکیبی یا مفردات را در اختیار بیمار قرار دهد. سود حاصله بین عطار و پزشک تقسیم می شد. نسخه پیچی با دقت انجام می شد؛ عطاران داروهای فوق را در کاغذ می پیچیدند و به بیماران می دادند. در دوره صفویه عطاران حکم داروخانه را داشتند و درباریانی که به علت شئونات خانوادگی نمی خواستند حکیم دربار مشکل آنها را بدانند به عطاران مراجعه می کردند و به توصیه عطار که بر اثر کار کردن و داروسازی مهارت در درمانگری پیدا کرده بود، دارو مصرف می نمودند. از مشهورترین عطاران در زمان هارون الرشید که توانسته بود با دانش، درستکاری، زیرکی و کفایت خود تدریجاً اعتماد خلیفه را جذب کند ابو حسن بن طاهر بود که هارون به زنان حرمسرای

به داروخانه پانصد مرد بودند

ایرانیان پس از رخنه به بنای اعراب آن چنان بنیانی برای علم داروسازی ریختند که تا قرنهای پس از پاشیده شدن خلافت به حیات خود ادامه داد. تا جایی که روش فعلی جهان در توزیع دارو همان روش است که ایرانیان قرنهای قبل ابداع کرده بودند. هنوز مانند سنت ایرانیان داروخانه بخشی از بیمارستان است و چون سنت گذشتگان، هستند پزشکانی که خود دارو را ساخته در اختیار بیمار قرار می دهند.

داروخانه از نظر اهمیت هم پایه بخش درمانی قرار داشت. البته طبیب والا مقام ترین فرد گروه درمانی هر بیمارستان بوده اما سر داروساز بیمارستان نیز «مهر» نام داشت. داروخانه بیمارستان نه تنها جایگاه دارو بلکه گنجینه ای هنری نیز محسوب می شد زیرا در آن کوزه ها و قرابه ها، شیشه ها و ظروف چینی متعدد به چشم می خورد که هر کدام کار هنری محسوب می شد. و این ظروف در داروخانه جهت نگهداری دارو استفاده می شد.

این رسم تاکنون ادامه داشته و هنوز بعضی داروخانه های قدیمی دارای این ظروف می باشند. در داروخانه اسناد بیمارستان نیز نگهداری می شده است. رشیدالدین پزشک دربار آباخان مغول به وجود هزاران ظرف چینی برای نگهداری انواع داروهای گیاهی اشاره می کند. در این ظروف داروهای ترکیبی مانند اتریفل ها، حبوب، قرص ها و سکنجبین ها

با حذف کامل طب سنتی از جایگاه درمان کشور، داروخانه ها در بست در اختیار طب جدید قرار گرفت.

خود اجازه داده بود تا نزد او رفته و مایحتاج دارویی خود را فراهم کنند. تمام عطاری ها که همان داروخانه های فعلی است به وسیله مأموران بهداشت عمومی مورد بازرسی قرار می گرفت. وظیفه یک مأمور این بود که مراقبت نماید، تا ظروف داروسازی تمیز نگه داشته شود. شبها درب مغازه عطاری بایستی به طوری بسته می شد که حیوانات موزی و سگ و گربه به آن داخل نشود که این کار شحنه بود. از وظایف دیگر مأمور بهداشت این بود که عطاران در درست کردن دارو تقلب نکنند. که این وظیفه بسیار دشوار بود. برای این

منظور که چگونه این تقلب کشف شود کتب زیادی موجود است از جمله در قرا بادینها به ذکر تقلبات اشاره شده است. در این مورد کتاب ابن الاخوه به نام «عالم القرب» به توضیح این مطلب پرداخته است که چه داروهایی بیشتر تقلب می شود و آن تقلب چگونه صورت می گیرد و راه کشف آن چیست. مقارن با کشور ایران در انگلستان نیز در قرن هیجده برای کنترل عطاران فرمان صادر می شود تا آنها را به طور صحیح مراقبت کنند و این قوانین تا سال ۱۸۱۵ در کشور انگلستان قابل اجرا بوده است. مأخذ مورد استفاده عطاران در داروسازی، کتابهای

قرا بادین بوده که از قدیمی ترین آنها کتاب ابو منصور موفق هروی است. قرا بادین حکیم شفا؛ قرا بادین قادری؛ قرا بادین کبیر و دهها قرا بادین دیگر که داروهای این کتابها به دست عطاران قابل ساخته می شد و در دسترس بیماران در محل عطاری قرار می گرفت. در اواخر قاجار و در اوایل پهلوی آرام آرام دارو در قوطی و جعبه عرضه شد که می توان به حب دکتر راسن - معجون جالینوس و ... اشاره کرد. ساختن داروی شیمیایی از دارالفنون آغاز شد. اولین فرد در این گام دکتر فوکی داروساز اطریشی بود و پس از او میرزا کاظم محلاتی کار را به عهده گرفت، این داروها هنوز در عطاری ها عرضه می شد. پس از میرزا کاظم دکتر تلوزان پزشک ناصرالدین شاه به داروسازی مشغول شد و بالاخره شورین آلمانی در آموزشگاه داروسازی استخدام شد و اولین داروخانه را به شکل امروزی در خیابان ناصر خسرو دایز کرد که مشتریان این داروخانه منحصر به اروپاییان و اعضای سفارتخانه بود. در ابتدا مردم به خاطر تعصب خاص و ناراحتی از این موضوع دکتر شورین را

در اواخر قاجار و در اوایل پهلوی
آرام آرام دارو در قوطی و جعبه
عرضه شد از قبیل حب دکتر راسن
معجون جالینوس و ...

گیاهی آرام آرام گوشه ای از داروخانه ها به داروهای گیاهی اختصاص یافته که این حرکت زیبا و جلوه مجدد گیاهان دارویی و داروهای گیاهی در داروخانه ها نوید نگاهی تازه به سامانه طب سنتی را می دهد. ■

دست می انداختند. اما دکتر شورین ها می دانستند چگونه و به دست چه کسانی طب سنتی را به حاشیه برانند و با پایداری و آگاهی بر این موضوع به کار خود ادامه دادند. او تنها کاسب فرنگی بود که در کار مقاومت کرد و در اندک زمانی چنان شهرتی به هم زد که از سرشناس ترین مؤسسات شد. سپس مرلیون فرانسوی داروخانه تاسیس کرد و در پی آنها دکتر پایزیان و کارنیک از ترکیه و پطروسیان از سوئیس این کار را ادامه دادند. و داروخانه آرام آرام جایگاه خود را پیدا کرد. ناظم الاطبا در عهد مظفرالدین شاه کتاب پزشکی نامه را تألیف و داروسازی از روی این کتاب شکل گرفت و داروهای ساخته شده در داروخانه ها و برخی عطاری ها به فروش می رفت. با حذف کامل طب سنتی از جایگاه درمان در کشور، داروخانه ها در بست در اختیار طب جدید قرار گرفت و پس از انقلاب با شکل گیری شورای گیاهان دارویی و مجوز گرفتن داروهای

منابع:

- ناظم الاطبا، پزشک نامه، خیام، تهران، ۱۳۵۰، ص ۲-۹
الگود سیریل، طب در دوره صفویه، محسن جاویدان، دانشگاه تهران، ۱۳۵۷، ص ۱۶
جناب آقا سید علی، الاصفهان، مطبعه فرهنگ، اصفهان، ۱۳۰۲، ص ۶۸-۶۵
احمدیه عبدالله، راز درمان، اقبال، تهران، ۱۳۷۰، ص ۱۸-۱۵
نجفی ناصر، تهران قدیم، جان زاده، تهران، ۱۳۷۵، ص ۴۴۶-۴۵۹
دهخدا علی اکبر، لغت نامه، دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۷۷

